

OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE

KUR'AN VE
HÜSN-İ HAT

SEMPOZYUM BİLDİRİ METİNLERİ

01-03 KASIM 2019

A M A S Y A

DİB
YAYINLARI

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 1330

İLMÎ ESERLER: 209

Yayın Yönetmeni

Dr. Yüksel SALMAN

Yayın Koordinatörü

Yunus AKKAYA

Tashih

Sedat MEMİŞ

Grafik & Tasarım

Ali ÇINKI

Baskı

Kalkan Matbaacılık

(0312) 341 92 34

2. Baskı, Ankara 2017

ISBN 978-975-19-6757-2

2017-06-Y-0003-1330

Sertifika No: 12931

Eser İnceleme Komisyon Kararı

16.03.2017/10

© Diyanet İşleri Başkanlığı

İletişim

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü

Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı

Tel: (0312) 295 72 93-94

Faks: (0312) 284 72 88

e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış

Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü

Tel: (0312) 295 71 53-295 71 56

Faks: (0312) 285 18 54

e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

BİR MUSHAF KİTÂBETİNİN SERENCÂMI

Muhsin DEMİREL

Hattat, Kalkınma Bakanlığı, Ankara

1971 yılının ilk aylarında Hattat Hamid Aytaç Hoca'nın (1891-1982) nezdinde hat sanatı ile tanışmamın üzerinden henüz bir kaç ay geçmemişti ki; üstadın 6,5 seneden beri yazdığı ve yeni bitirdiği "Tevâfuklu Kur'an" olarak bilinen –günümüzde de halen basılan– Kur'an'ı yazdıran zatlar, benim de dahil olduğum birkaç hat talebesine, eserin baskıya hazırlanma vazifesini teklif ettiler. O güne kadar görülmemiş mükemmeliyette bir baskı yapılması düşünülüyordu. Henüz hüs-n-i hattın başlangıç safhasında bulunan, baskı teknikleri konusunda yeterince bilgi sahibi olmayan bizler bu teklifi, Kur'an-ı Kerim'e hizmeti hayatımızın en şerefli, en heyecan verici ve mühim bir mazhariyeti telakki ederek derhal kabul ettik. İşimiz gerçekten zordu ve beş altı ayı kategoride çalışmayı icap ettiriyordu.

İşe önce metin tashihinden başlandı. Kabul etmek gerekir ki; üstadım Hamid Bey'in çok ileri yaşlarında, aklın alamayacağı nâmüsâid şartlarda, uzunca bir zaman diliminde, ayrıca tevâfuk konusunda hemen hiç bir bilgi sahibi olmadan (merhum Ahmed Hüsrev Efendi'nin 1930'lu yıllarda tamamladığı metne bakarak) yazdığı eser, sayılamayacak kadar ibâre, kelime, hareke, secâvent hatası ihtivâ ediyordu. Uzun gayretlerden sonra ibâre ve kelimeleri bizzat Hoca'ya düzelttirerek, hareke ve secâventleri beraber çalıştığımız arkadaşlarla birlikte düzelterek metin tashihleri yapıldı.

Her hattatın yakînen bildiği mürekkebin akışından, hattatın kalemi tutuşundan, kâğıdın binbir cîlvesinden meydana gelen ve ince tashih icap ettiren harfler, harekeler keskin bir dikkatle tek tek ele alındı.

Eserin tezyinatı, grafik çalışmaları ve baskı hazırlıkları esnasında başta Süheyl Ünver Hocamız olmak üzere Rikkat Kunt, Emin Barın, Uğur Derman gibi bu konuların üstadlarına sayısız defalar danışıldı. Ziya Aydın, Atâ Köseoğlu, Gıyas Korkud gibi Kur'an Koleksiyonları olan zatlara gidildi, yazma eser ihtiva eden ne kadar müze ve kütüphane varsa hepsi ziyaret edildi, beğendiğimiz eserlerin ilgili sayfeleri tek tek fotoğraflandı. O tarihe kadar ne Türkiye'de ne de İslam âleminde estetik kaygı taşıyarak basılmış sahife tutar, ayet berkenâr özelliği olan tek bir Kur'an yoktu. 1387'de (1967) Şevket Rado'nun bastığı 11 satır üzere mürettep, küçük kıtada Büyük Hafız Osman Kur'an'ı çok güzel olmakla beraber tıpkıbasım olması sebebiyle bizim için örnek teşkil etmiyordu.

Bunca sene sonra, bu hâtıralardan bugün hafızamda kalan; sanat konusunda derin bir vukufiyete, eşsiz bir bedii zevke sahip olan bu muhterem zatlar, baskı ve baskı teknikleri, hele böyle bir eserin nasıl basılacağı konusunda yeterli bir bilgiye; matbaa ve baskı konusunu bilenler de bugüne kadar böyle bir eser basılmadığı için yeterli bir birikime sahip değildi.

O şartlar içinde eser 4,5 yılda baskıya hazırlandı ve 1975 yılında Almanya'da o güne kadar hakikaten görülmemiş nefasette basıldı.

Bugün geriye baktığımda, şüphesiz o günün teknolojisi ve bilgi birikimi ile pek güzel hazırlanan ve basılan eserin pek çok "keşke şurası şöyle olsaydı..." denecek yerlerini görebilmekteyim.

1971 yılından beri Kur'an konusu daima gündemimde oldu. Kur'an'ı mümkünse el yazması orijinal bir nüshadan, imkân yoksa mükemmel bir baskıdan okumak bende tutku haline geldi.

Bilindiği gibi başka hiçbir medeniyette benzeri ve karşılığı olmayan hat sanatı bence İslam medeniyetinin en muhteşem sanatıdır. Zaten yazının benzersiz bir sanata dönüşmesi İlâhî vahyin başlangıçta en doğru ve aynı zamanda en mükemmel yazılması arzusundan doğmuştur. İlk dönem yazıları ile asırlar içinde gelişip mükemmelleşmiş yazı arasında büyük farklılıklar bulunması tabii olmakla birlikte; Kur'an'ın metin olarak doğru tespit edilmesi yanında, vahiy kâtiplerinden itibaren çok itinalı ve güzel yazı ile yazılması insanlık tarihinin en dikkate şayan olaylarından biridir. Asırlar içinde gelişen, serpilmiş ve estetik bir mahiyet arzeden; önemli eserlerde, levhalarda ve kitâbelerde yüksek manâlar ifade eden ibareleri yazmak için

de kullanılan hüsn-i hat, öncelikle bütün kemalâtın hülâsası ve mukaddes sözlerin en mukaddesi olan Kur'an-ı Azîmüştân'ı yazmaya tahsis edildi. Resmetme dehâsıyla doğan on binlerce hattat -İslam'da resme pek de sıcak bakılmadığı mülâhazasıyla- dehâlarını ve emeklerini bu sanatın mükemmel icrâsında ve geliştirilmesinde kullandı. Bu nedenle tarihte ismini bildiğimiz bilmediğimiz pek çok hattatın, hayatında ne gibi eser verirse versin, hayalinde bir Mushaf veya Mushaflar yazmak en büyük duası, hedefi, rüyâsı oldu. Bazı hattatlar, yazdığı 454. Mushaf'ı görülmüş olan Çemşir Hafız Salih gibi ömrünü Kur'an yazmaya adadı. Bazısı yazıyı rüyâsında talim eden büyük üstad Şevki Efendi gibi yoğun mesâisi arasında ancak birkaç Mushaf yazabildi. Bazan da tarihlere sığmayan büyük hattat Sami Efendi gibi, Halim Efendi gibi zatlar tasavvur ve dua ile her dem arzu ettikleri Mushaf yazma saadeti nasib olmadan bu âlemden göçtüler.

1996 yılına kadar Mushaf yazma konusunda düşüncelerimi geliştirmeye çalışmakla beraber, bilfiil yazmak için herhangi bir teşebbüsüm olmadı. Bilebildiğim kadarıyla son yüzyıl içinde İslam âleminde bugüne kadar herhangi bir hattat sanat değeri taşıyan bir Mushaf yazmadı veya yazdı ise basılmadı. Türkiyede ise Hattat Hâmid'den sonra Erzincanlı Re'fet Kavukçu ve hattatlığının ilk yılları olmasına rağmen tecrübesine göre oldukça güzel bir yazı ile Mehmed Özçay kardeşimiz birer Kur'an yazdılar. Diyanet İşleri Başkanlığı da aşağıda izah edeceğim Resm-i Osmânî imlâsı ile Fahreddin Bilgiç'e bir Mushaf yazdırdı. 2000'li yıllarda da Hüseyin Kutlu bir Kur'an yazdı.

Hemen burada ifâde edeyim ki; hattat arkadaşlarımız seneler sürececek bir Mushaf yazma çalışmasına biraz da haklı gerekçelerle, herhangi bir talep veya sipariş olmadıkça girmek istemiyorlar. Bunun yerine levha yazmak kendilerine daha câzip geliyor. Bendeniz ise daha farklı bir yol ihtiyâr ettim. Sanata başladığım ilk günden beri Kur'an üzerine kafa yordüğüm için okumayı az bilenlerin bile takılmadan okuyabileceği bir Kur'an'ın nasıl olabileceği zihnimin bir yerinde devamlı beni meşgul etti. Vardığım sonuçları birkaç cümle ile burada özetlemem gerekiyor:

Mushafların yazılışı, ayet berkenar, sahife tutar Kayışzâde Hafız Osman'ın Mushafına kadar, sahife ve satır konusunda herhangi bir sınırlama olmadığı için muhtelif satır sayısı ve satır genişliğine göre yazıldıklarından, herhangi bir standart yapı göstermemekteydi. Tarih boyumca 9 satırdan 20 kûsur satıra kadar milyonlarca Mushaf yazılmıştır. Hat sanatının olgun

devre ulaşmasından sonra ise, bir ırmağın kıvrıla kıvrıla zerafetle akması gibi, harflerin birbiri ile sıkı irtibat ve iltisakına dikkat edilerek fevkalâde yüksek estetik değer taşıyan Mushaflar yazılmıştır. Ne yazık ki 20. yüzyılın sonu, hatta 21. yüzyılın başlarına ulaştığımız şu yıllarda, insanlar Arapça kelimelerle, harf guruplarını birbirinden ayırd edemedikleri için, artık bu Mushafları okumakta zorlanır olmuşlardı. Aşağıda bir ölçüde bahsettiğimiz Kayışzâde Hafız Osman Mushafı ki; Sultan Abdülhâmid'in bastırıldığı Mushaftır, bugün kullandığımız ayet berkenar sahife tutar olmasına rağmen, kadim Mushaf yazma tekniğine göre girift (içiçe) yazılmıştır. Gene aşağıda bahsettiğimiz Hasan Rıza ve Kadırgalı Mushafları da aynı özelliktedir. Hattâ bir dereceye kadar günümüzde yazılan Hattat Hâmid Mushafı ve diğerleri de böyledir. Bugün ise harf ve kelime mükemmeliği noktasında taviz verilmeyen, giriftliğin bir derece giderildiği, kelimeler arasında kadim tarzı ve zevki rencide etmeyecek bir boşluk bırakılması zarureti vardır. Ayrıca harf ve kelimelerin sahifedeki dağılımı, sahife tutmaz Mushaflarda genellikle homojen iken, sahife tutar Mushaflarda bu homojeniteyi sağlamak tahmin edildiği kadar kolay değildir. Kelimelerin sahifede mümkün olduğu kadar eşit aralıklarla dağılımı cidden zor bir iştir. Muhtemelen eski hattatlarımız sahife tutmayan Mushaflarda, bu konuda bir endişe taşımadan eserlerini yazdılar. Sahife tutar Kur'an da Osmanlı döneminde bilindiği kadarıyla birkaç adedi geçmeyecek kadar yazıldı. Ama bugünün hattatının böyle bir gâilesinin ve endişesinin olması gerekmektedir.

Sahife tutar Mushaflarda yaklaşık 450 sahifede sahifelerdeki kelime sayısı hemen aynı iken, yaklaşık 150 sahifede ortalamanın altında ve üstünde kelime mevcuttur. Bu 150 sahifenin de yaklaşık 50-60 sahifesi hattatı hayli zorlayacak kadar gevşek veya sık yazılmak mecburiyetindedir. Meselâ 30. sahife gevşek, 379 ve 598. sahife sık sahifelere örnek gösterilebilir. Bunun sebebi, üzerinde çalıştığımız sahifenin veya bir önceki yada bir sonraki sahifenin ilk veya son ayetlerinin biraz uzun olmasıdır. Sâhifeler daha önceden belirlendiği için hattat mevcut sahife düzenine uymak zorundadır. Sahife tutmayan bir Kur'an'ın da piyasada satılma şansı yoktur.

Bahsettiğimiz bu hususlar ve belki de burada bahsedilmesi çok da gerekmeden başka ayrıntılar sebebi ile Kur'an-ı Azîmüşşân'ın 604 sahifesinin de ayrı ayrı tasarlanması gerekmektedir. Yazma Kur'an'ların bilgisayar Kur'an'larına karşı rekabet edememesinin temel sebebi, bugüne kadar bu tasarımın yapılmaması veya yapılamaması olmuştur. Bahsettiğimiz şekilde

tasarıma nispeten çalışan günümüz hattatlarından Hüseyin Kutlu'nun yazdığı Mushaf hakkında, arzetmeye çalıştığım hususa örnek teşkil ettiği için, burada kendisini tebriklerle beraber, hâşâ tenkid için değil, tespit için birkaç kelime söylemek gerekir:

Hüseyin Kutlu üstadımız kelimeler arasında yukarıda belirttiğimiz gibi espas (boşluk) koymakla beraber, kalemi satır boyuna göre haylice ince tuttuğu için espaslar biraz fazlaca olmuş, bunun yanısıra gene de doldurulamayan boşluğa, harfler ipe dizer gibi dizilmişlerdir. Oysa ki İslam yazısı, yazı olmasının yanında bir cins resim olarak algılanır. Bu itibarla Osmanlıca'yı çok iyi okuyanlar kitabın aynı anda karşılıklı iki sahifesini okuyabilirler. Kelimeyi meydana getiren harflerin ya da harf guruplarının, ayrıca kelimelerin birbirleriyle ve satır çizgisi ile uyumu, yanyana duruşları; bir cins beste yapmak gibi, seslerin birbiri ardınca rastgele sırayla dizilişi değil, ruhda titreşim yapacak bir ahengi aksettirecek şekilde dizilişi gibi olmalıdır.

Mushaf yazmak öncelikle kâğıdın, kalemin ve mürekkebin elverişli şekilde hazırlanmasıyla mümkündür. Bendeniz yazdığım Mushaf'ların ciltlenerek kütüphaneye konmasını değil, basılacağını dikkate alarak kâğıdın tek yüzüne yazdım. Ancak kullanacağım kâğıt ne kadar âherli kâğıt da olsa aynı kelimeyi yazarken icabında birkaç defa hata yapabileceğimi dikkate alarak, sayısını hatırlayamayacağım kadar deneme yanılma, ümitsizliğe düşme sonunda 90 gr. mat kuşe kâğıda mat matbaa verniği bastırarak kâğıt problemini hallettim. Beyaz zemin göz için çok yorucu olduğundan ve yazı nohudî tonlarda olgunluğunu gösterdiğinden zemine de hafif nohudî ton verdim.

Hangi cins kalem kullanacaksınız, kalem kalınlığınız ne olacak ve satır boyunun uzunluğu bu kalem kalınlığına göre ne kadar olacak gibi hazırlığın gerektirdiği teknik problemler yanında, en az onlar kadar mühim başka bir mesele de satır aralıklarıdır. Satır aralıklarını belirlerken problem sadece satır aralıklarını dar tutup satırların birbirine girmemesi değil, fazla tutup yazının boşlukta kalmaması gerekir. Bundan da önemlisi, eser basılırken yazdığınız yazının, matbaa teknolojisine ve standart kâğıt ebatlarına, ayrıca standart kâğıtlara göre, klasik Mushaf'lardaki ölçülerine uygun olarak sahifenin iç, dış yukarı ve aşağı boşluklarına da uyumlu olması gerekir.

Ben yazdığım Mushaf-ı şerifleri kamış veya cava ağacı ile değil, altın kaplanmış metal uçla yazdım. Bundan dolayı yazdığım Mushafta sahifeler

arasındaki insicam olabildiğince üst seviyededir. Kanaatima göre bugün kamyş kalemle bizler Mushaf yazamayız. Her sahifede bir, bazen birden fazla, keskinliğini kaybetmiş kalemi o incelikte kumpasla ölçseniz bile açabilmek bana lüzumsuz zaman kaybı gelmiştir. Kamyş kalemde daha sert olan cava ağacı da nihayet birkaç sahifede bir açılmak veya düzeltilmek icâb eder. Hocam Hâmid Bey cava ağacı ile yazdığı için O'nun yazdığı Mushafta sahifeler arasında kalem farklılıkları bâriz bir şekilde görülmektedir.

Kullandığım mürekkep tarz-ı kadîm üzere bizzat kendi yaptığım is mürekkebidir.

Cenab-ı Hakk'ın inayetiyle 1996 yılı sonlarında başladığım Mushaf yazma serüvenime 2013 yılında da 6. Mushafla devam etmekteyim. İlk yazdığım Mushaf ki 2002 yılı ekim ayında tamamladım. Tevafuk esasına göre yazılan bu eser, yazı itibariyle oldukça iyi olmakla beraber bugün geldiğim seviye dikkate alındığında yayınlamayı düşünmediğim bir Mushaftır. Bu Mushafın yazılmasının 6 yıl kadar sürmesinin sebebi, araya yaklaşık 1500 sahife tutarında üç ciltlik bir dua külliyyatının girmesidir. Daha sonra tamamladığım biri Resm-i Osmânî, diğeri Ali el-Kâri imlası ile yazılan Mushaflardan ikincisi, Mushafları İnceleme Kurulu'ndan geçmiş baskıya hazır haldedir. Resm-i Osmânî olanı ise tam klasik zevke daha uygun olup şu günlerde tashih işleri sürmektedir. Tezyinatı da tamamlanan bu Mushaf bir taraftan baskıya hazırlanmaktadır.

2010 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından sipariş edilen Mushafa kadar, önceki yazdığım Mushaflar sipariş üzerine yazılmamıştır. Bu Mushaf Ali el-Kâri imlası ile sipariş edilmesine rağmen ben aynı anda bir de Resm-i Osmânî Mushaf yazmaya muvaffak oldum. Bu Mushaf da bu tebliği yazdığım şu günlerde metin incelenmesine hazır hâle gelmek üzeredir.

Günümüzün teknolojik imkanları bir hattatın eski dönemlere göre işlerini bir ölçüde kolaylaştırmaktadır. Mushafın mistarının hazırlanmasından baskı safhasına kadar geçen süreçte; teknoloji, hattata yardım etmektedir. Bununla birlikte aynı teknoloji fonksiyon ve estetik açısından hattatla rekabet etmekte hatta önünü kesmektedir. Hattat bir kelimeyi veya harf guruplarını sayfa ve satırdaki pozisyonuna göre çok farklı şekillerde yazabilmesine rağmen, bilgisayar fontuyla hazırlanan Kur'an sadece bir şekilde standardize edildiğinden, okunuşa kolaylık olarak nitelenen özellik; Kur'an estetiğini ve hattatın sanat karihasını büyük ölçüde sınırlamaktadır. İslam

yazısından kopan ve bugün estetik değer taşıyan bir yazı ile taşımayan yazıyı birbirinden ayırt edemeyen bir toplumda hattatın işi daha da güçleşmektedir. Oysa ki bir hattat eserini yazarken; hem İslam tarihinin, hem mensub olduğu milletin, hem mensub olduğu sanatın tarihinin günümüzde bir elçisi olarak, geçmişten tevarüs ettiği mirası çağdaşlarıyla paylaşmak durumundadır.

Günümüz hattatının diğer bir zorluğu da geçmiş büyük hattatlar ile rekabet etme zorluğudur. Çünkü; geçmişte İslam yazısı, hayatın tabii şartları içerisinde herkes tarafından yazılıp okunabilen bir özelliğe sahip olduğu dönemlerde tarihin büyük hattatları on binlerce belki yüz binlerce hat sevdalısının arasından süzülerek zirveye çıkmışlardır. Bugünkü hattatlar bu sanatı adeta laboratuvar veya sera şartlarında uygulamak durumundadır. 106 Kur'an yazmış Kayışzâde Hafız Osman'la henüz 6. Kur'an'ını yazmamış Muhsin Demirel veya ancak daha birkaç cüz yazabilmiş bir hattat arasında sanatta mükemmeliyet noktasında nasıl bir münasebet olabilir? Oysa ki günümüzün hattatları veya hat otoriteleri henüz bir veya birkaç Kur'an yazmış bir hattattan Kadıasker Mustafa İzzet Efendi veya Şevki Efendi veya Hafız Osman'daki mükemmeliyeti beklemektedir.

İnsanlığın hidayet rehberi olan Kur'an-ı Azîmüşşan ile ilgili pek çok ilim geliştirildi. Baştan sona, tefsirden kelâma kadar bütün İslamî ilimler ve bu ilimleri tahsile yarayan alet ilimleri (belâgat, mantık, lisan vs) Kur'an'ı anlamak, hakikatini bilmek için geliştirildi ve öğretildi. Fakat Kur'an'ın Mushaf olarak yazılması –yakın çağlarda basılması– ve yayımı önemini hep korudu. İlk dönemlerde kâğıt bilinmediği veya bulunmadığı için vahiy kâtipleri tarafından kemik, deri, parşömen gibi malzemeler üzerine yazılan ve Peygamber Efendimiz (s.a.s.) zamanında vahiy devam ettiği için iki kapak arasında Mushaf haline gelmeyen Kur'an-ı Kerim, Hz. Ebûbekir (r.a.) zamanında Zeyd bin Sabit (r.a.) başkanlığında bir heyet tarafından Mushaf haline getirildi ve Hz. Ebûbekir'in vefatından sonra ezvâc-ı tâhirâttan Hz. Hafsa (r.anha)'ya emanet edildi.

Hz. Ömer (r.a.)'in ve ardından Hz. Osman (r.a.)'ın hilafetleri döneminde İslam coğrafyasının bütün Arap yarımadası, Irak, Suriye hatta kısmen Anadolu, Mısır, İran'a kadar geniş bir alana yayılması sebebiyle çok çeşitli milletler, kavimler, devletler İslam âlemine dahil oldu. Buralarda yaşayan insanlardan Müslüman olanlar Kur'an hakikatlerini öğrenmek ve uygulamak için, İslam'a muhalif olanlar tenkid fikriyle; Araplar için şive

farklılıkları, Arap olmayanlar da Kur'an Arapçası ile yeni karşılaştıkları ve ortada yazılı bir metin olmayıp ağızdan nakil yoluyla öğrenildiği için, metnin yanlış okunması ve yanlış anlaşılması o dönemde ciddi bir mesele olarak ortaya çıktı. Bu mahzuru ortadan kaldırmak maksadıyla Halife Hz. Osman (r.a.) Kur'an'ı kâtiplere –galib ihtimalle– 6 nüsha olarak– yazdırıp bu Mushaflardan birini “Ümmü'l-Kur'an” olarak kendi nezdinde muhafaza edip diğerlerini Şam, Mısır, Yemen, Mekke gibi o günün önemli İslam merkezlerine gönderdi ve herkesin bu Mushaflara göre okumasını, öğrenmesini ve istinsahını emretti.

Konunun fevkalade ehemmiyetinden dolayı burada hemen zikretmek mecburiyetindeyim ki; Hz. Osman (r.a.)'a nispet edilen ve bugün iki tanesi Türkiye'de olmak üzere dünyanın çeşitli müzelerinde mevcut 7 adet Kur'an nüshası hakkında; tarihî kıymetleri, imlâ hususiyetleri ve sair özellikleri ile ilgili muhterem Tayyar Altıkulaç Hocamızın yaptığı mukayeseli çalışmalar ve tıpkıbasımların hayatî derecede ehemmiyeti ve kıymeti vardır.

Kur'an'ın aslına uygun olarak muhafazası açısından fevkalade önemli bu icraattan sonra, bu Mushaflara bakılarak çoğaltılan, çoğaltılanlara bakılarak çoğaltılan Mushaflar İslam dünyasının her tarafına yayıldı. İslam yazısının imlâ hususiyetlerinin, yazıyı noktalama ve harekelemenin hicri birinci yüzyılın ilk yarısından sonra geliştirilmesi, hemen hemen bununla atbaşı giden; üzerine yazı yazılacak deri, parşömen, nihayet kâğıdın ebadı, kullanılacak kalemin hususiyetleri ve kalınlığı, nispetlerin az çok standart hale getirilmesi, mürekkebin evsafi, rengi, yazının aynı zamanda devlet yazışmalarında kullanılmaya başlanmasıyla daha süratli yazılabilmesi yollarının tecrübe edilmesi ve kolay saklanabilir olması gibi özellikler hat sanatının doğumunu müjdelemekteydi.

Başlangıçta nispeten köşeli harflerden müteşekkil Kûfî yazının, harflerin ovalleştirilerek veya yuvarlaklaştırılarak aşılması ve estetik hususiyetler kazandırılması, nihayet önce harflerin nispet ölçülerinin belirlenmesi, sonra satır içerisinde birbirleri ile dikey ve yatay olarak mesâfe ve eğim uygunluğu sağlanarak harf, harf gurubu ve kelimelerin birbirleri ile kaynaştırılması (irtibat ve iltisak), ilk asırlarda doğan onlarca yeni yazı türünün “Aklâm-ı Sitte” denilen altı çeşit yazıya indirgenmesi hicri ilk üç yüzyılın muvaffakiyetlerindedir. Böylelikle yazı, bugünkü anlamda epeyce iptidâi de olsa, Kur'an-ı Azîmüşşan gibi uzun metinlerin nispeten kolay ve insicam içinde yazılmasını netice vermiş, toplumda kitap çoğaltarak

(istinsah) ve Mushaf yazarak hayatını kazanan bir kâtipler sınıfı da yavaş yavaş ortaya çıkmıştır.

VI. hicrî asırda (milâdî 1200'lü yıllar) son Abbasi Halifesi'ne nispetle anılan, kıbletü'l-küttâb, kıbletü'l-hattatîn (hattatların kıblesi) diye maruf, aslen Amasyalı olduğu rivayet edilen, Yâkût el-Musta'sımî, halen bugün kullandığımız yazının esas ölçülerini, nispetlerinin esaslarını o güne kadar görülmemiş bir mükemmeliyette tespit etmiştir. Ayrıca Yakût hat sanatında tekerleğin icadı kadar önemli bir iş daha yapmıştır ki; o zamana kadar düz kesilen kalemin ucunu yaklaşık 23,5 derece eğik keserek harflerin bünyesine perspektif bir derinlik katmış, bugüne kadar gelen bütün hattatların büyük üstadı olma şerefine mazhar olmuştur. Yâkût bu bilgisini yetiştirdiği sayısız talebesinden gizlememiştir. Kendisinden sonra bunların içinden en güzîde yedi tanesi İslam âlemine dağılarak Yâkût yazısının yazı sahasındaki büyük babaları olmuşlardır.

Bugün, İslam yazısının Mağrip ülkelerinde kullanılan (Kuzeybatı Afrika), Küfî yazının tam evrim geçirememiş bir cins devamı mahiyetindeki "Mağribî Hat" istisna edilirse; geniş İslam coğrafyasında Yâkût yazısı ve bu yazının asırlar içinde gelişen, güzelleşen tarzı hâkimdir.

Mushaf kitabetini de Yâkût öncesi ve Yâkût sonrası diye ele almak gerekmektedir. Yâkût öncesi yazılan yüzbinlerce Mushaftaki yazma zafiyetleri Yâkût ve sonraki asırlarda gittikçe azalarak Osmanlı hattatları tarafından mükemmeliyete ulaştırılmıştır. Ayrıca ilk dönem Mushaflar tezyin edilmezken, daha sonra değişik ülke ve beldelerde o günkü sanat seviyesini ve zevkini yansıtacak şekilde süslenmeye başlamış; duraklar, hizip, cüz ve secde gülleri münhani ve Arabesk motiflerle, sûre başları ve serlevhalar sonsuzluğu çağrıştıran geçmelerle bezenmiştir.

Yâkût ayrıca yeni bir Mushaf yazma tarzı geliştirmiş, bir satır muhakkak hatla başlanan sahife beş satır reyhânî veya nesih hatla, daha sonra bir satır muhakkak veya sülüs, sonra beş satır gene reyhânî veya nesih, sahifenin son satırı ise muhakkak hatla yazılır olmuştur. Şüphesiz asırlar içerisinde bu forma uymayan sadece muhakkak, sadece reyhânî, sadece nesih veya sülüs yazıyla Mushaflar da yazılmışsa da; satır sayısı, satır genişliği gibi estetik problemler Osmanlı hattatları, bilhassa Şeyh Hamdullah'tan sonra çözümlenmiştir.

Şeyh Hamdullah Amâsî (ö. 1520) Fatih Sultan Mehmed'in oğlu Şehzâde 2. Beyazid Amasya valisi iken onun yazı hocası idi. Hocasına büyük hürmet ve muhabbetle bağlı Şehzâde, padişah olunca, bir müddet sonra İstanbul'a gelen hocasını saraya almış ve saraydaki Yâkût koleksiyonunu kendisine vererek yazıya yeni bir nefha (ruh, mükemmellik) vermesini talep etmiştir. Sultan'ın arzusu üzerine Şeyh Hamdullah Aklâm-ı Sitte'de (altı çeşit yazı) Yâkût'un en mükemmel harflerini çalışarak yeni bir meşk hazırlamış ve bu tarihten sonra hattatların ikinci kiblesi unvanını almıştır. Ayrıca Şeyh yazdığı Mushafları, diğer yazı türlerini terk ederek o güne kadar görülmemiş olgunlukta bir nesih yazı ile yazmıştır. Bu tarihlerden sonra zaman zaman bazı istisnalar dışında bütün hattatlar Mushaf kitabesinde nesih yazı kullanmışlardır.

Şeyh Hamdullah ve sonra onun takipçileri daha önce 9 satırdan 20 kûsur satıra kadar olan satır sayısını genelde 11 veya 13, zaman zaman da 15 satıra indirmiş, sahife içinde yazılı alanın nispetlerini belirlemiş, satır aralıklarını, kopukluğu ve içiçeliği önleyecek, yazının sahife içerisindeki dolgunluğunu, sadeliğini ve olgunluğunu sağlayacak hale getirmiş, kâğıdın az çok belirli ebatlarda üretilmesi ile birlikte Mushafların ebadını da kolay taşınabilen, makul büyüklüklerde standartlaştırmışlardır.

XVII. asrın ikinci yarısında ortaya çıkan Hafız Osman (1640-1698), Şeyh Hamdullah'ın Yâkût'un yazılarından ilham alarak yaptığı hamlenin bir benzerini, Şeyh'in yazısından ilhâmen yeni bir mükemmeliyete kavuşturmuş, Mushaf kitabetini bugün bile hayran olduğumuz ve daima hayran olacağımız seviyelere çıkarmıştır. Yazdığı 25 Mushafın her biri birbirinden güzel olan Hafız Osman, bütün Mushaflarını 11 satır üzerine tertip etmiştir.

Osmanlı Mushaflarının tezyinatı da; Fâtih devrinde, Timur döneminde zirveye çıkan Herat Üslûbu tezyinatın bir manada devamı iken, II. Beyazıt ve bilhassa Kanuni zamanında, Osmanlı'nın sade fakat ihtişamlı dönemine ulaşmıştır. Tezyinatta XVIII. asrın sonlarına doğru Batılılaşma gayretleriyle başlayan bozulma dönemi XIX asır boyunca devam etmiş XX. asrın ilk yarısında tezhip tamamen yok olmuştur.

Garip bir tecellidir ki; tezyinatta bozulma bütün hızı ile devam ederken, hüsn-î hat daima gelişmiş, XVIII. asrın ikinci yarısı ve bütün XIX. asır hatta XX. asrın ilk çeyreğinde tarihin en büyük hattatları yetişmiş ve en mükemmel eserler ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de harf devriminden sonra hat sanatının çok ciddi bir kırılmaya uğradığını burada önemle ifade etmek gerekiyor. Hocam Hâmid Bey o tarihlerde Bâbîâli'de faaliyet gösteren 350 civarındaki hattatın bir gecede işsiz, aç ve perişan kaldığını söylerdi. Hattatların ve hat sanatının ortadan kalkması sadece yazıyı ortadan kaldırmamış; o günkü ağır siyasi, adli ve medya baskısı, bu güzel sanata ilgiyi, sevgiyi ve bu sanatı icra edenlere muhabbeti de yok etmiştir. Oysa ki hat sanatı ile ilgili geçmişte yazılan hemen bütün kaynaklardan öğrendiğimize göre; İslam âleminde tarih boyunca hattatlara daima hürmet edilmiş, hatta çoğuna bir cins veli muamelesi yapılmış, yazdığı eserler bilhassa Mushaflar için devrin varlıklı kimseleri birçok zaman bugün aklın alamayacağı ödüllerle bu sanatı ve sanatkârları teşvik etmişlerdir.

Böyle bir gelenekten gelen insanların, ecdadından miras kalan bir yazının veya müzayededen satın alıp evine astığı bir levhanın nasıl okunduğunu ve ne manaya geldiğini bilmemesi, daha da ilerisi, Kur'an kursuna giderek okumayı öğrendiği halde Osmanlı hattı ile yazılmış bir Kur'an'ı okuyamayıp onun yerine bilgisayar hattı Mushafları tercih etmesi ne kadar hazindir.

1940'lardan sonra bir kısım eski eserlerin restore edilmesi icap ettiği zaman böyle bir sanat olduğu hatırlanmış, o zamanki Güzel Sanatlar Akademisi'nde "Şark Tezyîni Sanatları" adı altında bir bölüm açılmış, Kâmil Akdik, İsmail Hakkı Altunbezer, Necmeddin Okyay, Halim Yazıcıoğlu gibi Osmanlı'nın bakiyye-i âsârının son mümessilleri sayılan hattatlar hoca olarak tayin edilmiştir. Bu sanata karşı ilgisizlik, aşağılama, hatta düşmanlık o safhaya ulaşmıştır ki; maalesef bu bölüme hemen kimse devam etmediği gibi, devam edenlerden de "hattat" unvanını hak etmiş tek bir talebe yetişmemiştir.

Bütün o yasaklı dönemde yazıyı bırakmayan tek hattat, merhum hocam Hâmid Bey olmuştur. Cağaloğlu'ndaki matbaa ve klişehanesinde, nadir de olsa isteyenlere gizli gizli yazı yazan Hâmid Bey'in mukaddes ateşi söndürmemesi, XX. yüzyılın son çeyreğinde hat sanatının "ba'sü ba'de'l-mevt"e kavuşmasını netice vermiştir. Birkaç istisna dışında bugün bütün hattatlar Hâmid Bey'in sanat zürriyetinden gelmektedir.

Hâmid Bey yazdığı iki Mushaf-ı şerifle de asırlık emeğini taçlandırmıştır.

Ne garip tecellidir ki; Hâmid Bey Osmanlı hat sanatının son temsilcisi, müntehâsıdır. Şeyh Hamdullah ise başlangıcı yani mebdei. Mebde ve

müntehâ (ikisinin de ismi "hamd" kelimesinden gelir) bugün Karacaahmet mezarlığında başucu ayak ucu şeklinde yatıyorlar.

Bilindiği gibi matbaanın icadındaki temel sâik mukaddes metinlerin, özellikle İncil'in basılmasıdır. Matbaa memleketimize geldikten sonra da icad edildiği gaye istikametinde kullanılmış, gerek Mısır'da "Bulak" baskısı adı altında, gerekse İstanbul'da muhtelif Kur'an'lar basılmıştır. Arşivimde mevcut üç adet "bulak" baskısı Kur'an'ın tarihi ve hattatı belirtilmediğinden, o tarihlerde hangi hattatın kaç Kur'an'ı basıldı bilemiyoruz. Arşivimde ayrıca XVIII. asır hattatlarından Şekerzâde Mehmed Efendi hattıyla yazılan Kur'an ise çok güzeldir ve âharlı kâğıda İstanbul'da basılmıştır. Ayrıca âharlı olmayan kâğıda basılı olanı da gördüm. Sultan Abdülhamid öncesi basılan bu Kur'an'ların o günkü şartlar ve imkânlar dikkate alındığında baskı adetlerinin birkaç yüz veya çok çok birkaç bini geçmediğini tahmin etmek güç değil.

Merhum Sultan Abdülhamid Kur'an basımına fevkalade önem vermiş, zamanın değerli hattatlarından Kayışzâde Hafız Osman Efendi'nin 15 satır üzerine tertiplenmiş ayet berkenar, her cüzü 20 sahifede tamamlanan, "Resm-i Osmânî" imlâsı ile yazılmış Kur'an'ını bastırarak İslam âlemine onbinlerce nüsha dağıtmıştır.

O güne kadar (yukarıda saydığımız küçük çaptaki baskılar istisna edilirse) bir kimsenin şahsına ait bir Mushaf edinmesi kolay değildi. Daha önce bahsedildiği gibi, devlet erkânı ve zengin zatlar büyük masraflarla yazdırıp tezyin ettirdikleri Kur'an'ları evlerinin en mütene köşelerinde gözlerinden bile kıskanarak muhafaza ederdi. Daha düşük gelir seviyesinde olanlar, ikinci üçüncü derecedeki hattatlara, ya da kitap istinsahı ile geçinen kâtiplere birer Mushaf yazdırırlar, bileğine güvenenler kendileri yazarlardı. Birçok devlet ricâli veya zengin şahıslar fazladan yazdırdıkları nüshaları tekkeler, külliyeler, kütüphaneler ve türbelere vakfeder, herhangi bir şekilde Mushaf edinme imkânına sahip olamayanlar ise Kur'an'ı buralara gidip okurlardı. Tabiidir ki; bu Mushafların herbiri farklı satır ve sahife düzenine sahip olduğundan hiçbirinin sahifesi diğerini tutmazdı. O zaman âdet olmadığı için ayet ve sahife numarası bulunmayan bu Mushaflarda aranan yeri bulmak kolay değildi. Kur'an'ı elde etmenin, bulmanın okumanın bu kadar müşkilâtlı olduğu o zamanlarda Sultan Abdülhamid'in; sahifeleri, cüz başları, işaretleri yerli yerinde, bastıracağı ve dağıttığı Kayışzâde Hafız Osman Kur'an'ı (yazısı gerçekten de nefistir)

sadece Osmanlı Devleti sınırları içinde değil, bütün İslam dünyasında pek tutuldu ve sevildi. Artık hafızların ezberleyeceği sahife değişmez bir ölçü ile tespit edilmiş, mukabele okuyan hafız efendi ve takip edenler hangi sahifeden başlayacağını bilir olmuşlardı.

—“Ayet Berkenar” Mushaflar, sahifenin mutlaka bir ayetle başlayıp bir ayetle bittiği Mushaflar olup 15 satır üzerine yazılmışlardır. Tarihte ilk kimin yazdığı bilinmemekle birlikte, kütüphanelerde ve müzelerde bazı örneklerine rastlanır. Şahsen yazma eser ihtiva eden kütüphanelerde gördüğüm birkaç ayet berkenar Mushafın güzel yazı özelliği taşımadığını burada belirtmeliyim.

Gene Sultan Abdülhamid döneminde basılan Kayışzâde Hafız Osman tertibinde yazılmış Seyyid Hasan Rıza (ö. 1920) Mushafı ile hayat tarihçesi hakkında fazla bilgimiz olmayan (ya da benim bilmediğim) sahife tutar Kadırgalı Mustafa Nazif Efendi Mushafı, Osmanlı döneminde yazılan ve basılan son Mushaflardır.

Cumhuriyet dönemine geldiğimizde; 1975 yılında Hâmid Hoca'nın yazdığı “Tevâfuklu Kur'an” basılana kadar, Diyanet İşleri Başkanlığımız dahil bütün Mushaf naşirleri yukarıda adı geçen üç Mushafı değişik ebatlarda basmışlardır. Esasen bu hattatlar, eserlerinin orijinallerini, o günkü şartlar altında, taşbaskısında filim olarak kullanılmak üzere bugünkü aydinger kâğıda benzer “karamela kâğıdı” tabir edilen yarı şeffaf bir kâğıda yazdığından, her üç Mushafın da orijinali bugün mevcut değildir. Bu itibarla; Cumhuriyet sonrası Mushaf baskıları, hep baskının baskısının baskısı tarzında olduğundan ve basarken çoğu zaman gerekli itina da gösterilmediğinden, hemen ilk dönemlerden itibaren piyasada hüsn-i hat özelliği kaybolmuş Mushaflar tedavül etmiştir. Bütün hayatî ukdeleri kurutulmuş, medeniyet değerleri tahrip edilmiş bir milletin çocukları ancak bu kadarına güç yetirebilmekte idi.

Yazısı ve baskısı hakkında pek çok tenkid edilebilecek yönleri olmasına rağmen Hâmid Bey'in yazdığı “Tevâfuklu Kur'an”, güzeli, mükemmeli arama, bulma çabaları noktasında bence bir milattır. O vakte kadar memleketimizde ne devlet ne de özel veya tüzel kişiler bir hattata şu kadar para vererek bir Mushaf yazdırmaya teşebbüs etmediler. Hemen bu Mushafın ardından başka özel kişiler Hâmid Bey'den bir Mushaf daha yazmasını istediler. Kendisine gittiğim yıllar boyunca hoca bu Mushafı yazdı durdu.

Yıllar sonra basılan bu Mushafın bir nüshasını alabildim ve sonra zannediyorum bir daha basılmadı.

Tabiidir ki ülkemizde basılıp yayılan ve Ahmed Hüsrev hattı olarak bilinen Mushafı, kezâ bu türden az çok okunaklı bir el yazısı ile yazılmış olanları, ayrıca son yıllarda pek çok yayınevi tarafından basılan –bilgisayarda yazılmış– Kur'an nüshalarını estetik herhangi bir özellikleri olmadığı için sadet harici tutuyoruz.

İslam Dünyası'na gelince, Suudi Arabistan'da Melik Fehd tarafından Suriyeli hattat Osman Tâhâ'ya yazdırılan ve Medine'de basılan Mushafa gelince; bu Mushafın hurufat yapısı ve harflerin birleşme şekilleri bilgisayar fontuna benzetilmiştir. Eser yüksek bir estetik değer taşımamaktadır. Kelimelerin satır ve sayfelerdeki dizilişi açık seçiktir. Harekelemede tecvid esaslarına riayet edilmeye çalışılmıştır. Temiz ve fakat sıradan bir baskıdır.

Son yıllarda Katar Emirliği tarafından gene Suriyeli bir hattata yazdırılan Kur'an. Baskısı Türkiye'de yapılmış olup harekeleme sistemi Medine'deki gibidir.

Bahsi geçen tecvid esaslı harekeleme; başta Suudi Arabistan ve Mısır olmak üzere körfez ülkeleri tarafından şiddetle savunulmakta, hatta neredeyse bunun dışında yazılanlar yok sayılmaktadır. Bazı bakımlardan savunulacak yanları olsa da, bu tarz harekelemenin derinlemesine tetkik edildiği zaman üzerinde tartışılacak pek çok nokta mevcuttur. Kur'an okumayı ve tecvidi iyi bilenler açısından avantajları olmakla beraber, özellikle okumayı az bilen veya tecvid bilmeyenler için çok ciddi okuma hatalarına yol açabilecek yönleri vardır. Araplar bu konuda Arap olmayan milletlerin sıkıntılarını, ihtiyaçlarını dikkate almadığından ve biraz da dayatmacı bir mantıkla hareket ettiklerinden, bu konuyu kendileriyle görüşüp anlaşmak hemen hemen imkânsız görünüyor. Diyanet İşleri Başkanlığı Mushafları İnceleme Kurulumuz Resm-i Osmâni imlâsını kabul ediyor, bu şekilde yazılan Mushafları klasik harekeleme olmak kaydıyla tetkik ediyor. Medine Mushafı tarzında harekelemeyi –bence haklı olarak– kabul etmiyor.

Âlem-i İslam'ın sair beldelerinde bu konuda yapılan çalışmaları bilemiyoruz. Yalnız şurası muhakkak ki; Endenozya'dan Fas'a kadar geniş İslam Coğrafya'sında tevarüs ettiğimiz büyük İslam Medeniyeti'ne lâyük bir Mushafın yazılması ve basılması için hiçbir gayret gösterilmediği, daha doğrusu İslam dünyasının böyle bir meselesi, ufku ve dâvâsı olmadığı açıktır.

Kur'an-ı Kerim'in yazımında iki ayrı imlâ kullanılmıştır. Bunlardan birisi ülkemizde tedavül eden Mushaflardaki imlâ olan Ali el-Kârî imlâ-sı, diğeri Resm-i Osmânî denilen imlâ. Okunuşta herhangi bir farklılık arzetmeyen bu imlâ farklılığı, Kur'an yazımında ciddi tartışmalara sebep olmuştur ve olmaktadır.

Bugün yeryüzünde tedavül eden Mushafların yüzde seksen kadarının Resm-i Osmânî ile yazılmış olduğunu tahmin ediyoruz.

Hemen şunu belirtelim ki; yukarıda bir parça bahsettiğimiz muhterem Tayyar Altıkulaç Hocamızın Hz. Osman (r.a.)'a nispet edilen Mushaflar üzerinde kelime kelime, harf harf, yaptığı mukayeseli çalışmalar, basit müstensih hataları görmezden gelinirse, metin ve kelime yapılarında yüzde yüze yakın bir ayniyet görülmektedir. Kur'an'ın tamamını sadırlarında muhafaza eden sahabî efendilerimizin henüz hayatta oldukları bir zamanda yazılan bu Mushaflarla günümüzde şu veya bu imlâ ile yazılıp basılan Mushaflar arasındaki mutabakat gösteriyor ki; Kur'an-ı Kerim nâzil olduğu gibi korunmuş, herhangi bir tahrife uğramadan günümüze intikal etmiştir. Ancak söz konusu imlâlardan hangisinin tercih edilmesi gerektiğine gelince; konunun ilmî tartışmaları bir yana, İslam dünyasında birliğin sağlanması, kanaatimizce Resm-i Osmânî'nin tercih edilmesi ile mümkündür. Nitekim Altıkulaç Hoca'nın tahkik edip ilim dünyasının önüne koyduğu Mushaflar da bu kanaatimizi teyit etmektedir.

Mushaf imlâsı (Resm-i Osmânî) çok özel bir imlâdır ve Arapça imlâdan -hele bugünkü Arapça imlâdan- oldukça farklıdır. Bu itibarla Arapça imlâyı bilmekle Kur'an imlâsını bilmenin ayrı şeyler olduğunu burada belirtmekte fayda mülâhaza ediyoruz.

Diğer imlâyı niçin Ali el-Kârî imlâsı denildiği tartışmalı bir konudur. 1605 yılında vefat eden Ali el-Kârî'den önce yazılan pek çok Kur'an bu imlâ ile yazılmıştır. Meselâ Kültür Bakanlığı tarafından çok kötü bir tıpkıbasımla basılan ve Ali el-Kârî'den yaklaşık yüz yıl önce yaşayan Şeyh Hamdullah'ın (ö. 1520) Mushafı, adı geçen imlâ ile yazılmıştır. Şeyh'in bu Mushafı yazarken muhakkak başka bir Mushafa bakmış olabileceği dikkate alınırsa, bu imlânın ne zaman ihdas edildiği cidden tahkik edilmesi gereken bir keyfiyyet olarak gözükmektedir. Kanaatim şudur ki; bünyesinde halen erbâbınca tartışılması gereken pek çok tutarsızlıklar taşıyan bu imlâ, muhtemelen geçmişte Ali el-Kârî tarafından ele alınıp üzerinde bazı çalışmalar yapılmış olmalı ki, imlânın ismi bu zata nispet edilmektedir.

Osmanlı hattatları tarafından yazılan Mushaflarda genellikle Ali el-Kârî imlâsı kullanılmakla birlikte, pek çok Mushafta da Resm-i Osmânî kullanılmıştır. Yukarıda bahsi geçen Kayışzâde Mushafı'nda, aslı itibariyle Resm-i Osmânî esas alınmakla birlikte Cumhuriyet'ten sonra yayınevlerince Ali el-Kârî imlâsına çevrilerek basılmıştır.

Diyanet İşleri Başkanlığına yazdığım Mushaf benim açımdan yukarıda ifade ettiğim meselelerden doğdu.

2010 yılında Diyanet İşleri Başkanlığımız, Cumhuriyet tarihinde ilk defa olarak bir devlet müessesesi tarafından teşebbüs edilen Kur'an yazdırma vazifesini şahsıma tevdi ettiğinde, hattatlar ırmağının bir katresi olarak Yaratana sığınmaktan başka çarem yoktu.

Kur'an-ı Azîmüşşân'ı lâıyk olduğu şeref ve kudsiyyete uygun bir dikkat ve ciddiyetle, yazabileceğim en güzel hatla yazmalı ve bastırmalı idim.

Mazide tarihlere sığmayan seleflerimiz büyük üstadlar, halde en ufak hatayı affetmeyen meslektaşlarım, istikbalde her biri mazideki üstadlar seviyesine çıkmalarına duacı olduğumuz haleflerimiz olan hattatlar nezdinde mahcup olmamalı idim.

Kur'an okumayı pek az bilenlerin yanlış okumasına ihtimal vermeyecek kadar selis bir Mushaf yazmalı idim.

Estetik bakımdan girift yazıldığı için suyun kıvrıla kıvrıla akışı gibi zarif, fakat 2000'li yıllarda artık halk tarafından terk edilip yetim bırakılan ecdat mirası Kur'an hattını ihya etmeli idim.

Kur'an'ı, artık gazete bile basılmayan kâğıtlara bastırıp, çerez fiyatına satanlara Kur'an baskısının nasıl olması gerektiğini göstermeli idim.

Kolay okunduğu için tercih edildiği ifade edilen bilgisayarla yazılmış Mushafları basanlara ve okuyanlara karşı hüsn-i hatla yazılı olanların da kolay okunabileceğini ispat etmeli idim.

Asırlardır olduğu gibi bugün de İslam âleminde hat sanatının merkezi olan bu memlekette hâlâ çok güzel Mushafların yazılabileceğini göstermeli idim.

İtimad ederek bana Kur'an yazma şerefi bahşeden Diyanet İşleri Başkanlığını mahcup etmemeli idim.

Bu ve buna benzer mülâhazalardan dolayı Diyanet İşleri Başkanlığımız Ali el-Kârî imlâsı ile bir Mushaf yazmamı istemesine rağmen ben hemen eş zamanlı iki Mushafı itmam ettim.

Ekim 2013 tarihi itibariyle son kontrolleri de yapılarak baskı safhasına gelen Mushaf-ı şerifin Diyanet İşleri Başkanımız tarafından ilk baskısının perestij baskısı olacağı ifade edilmiştir. Fazla gecikilmezse 2013 yılında basılabilecek durumdadır. Mushafın teknik ve estetik özellikleri hakkında bir parça bilgi vermek gerekirse:

Eserimiz yazısı, tezhibi, cildi, grafik tertibi ve baskı hazırlıkları itibariyle tamamen "özgün" bir nitelik taşımaktadır. Yazının ve tezyinatın uygunluğu, grafik özelliklerin ve nispetlerin yerli yerinde olup olmadığı, kullanılan renklerin ve altın yaldızın tarz-ı kadîme muvafakatı, kâğıt ve sair malzemenin cinsi, kalitesi, cilt motifleri ve malzemesinin yerli yerinde olduğu gibi pek çok unsurun bir araya gelmesi ciddi bir ekip çalışması ile mümkün olabilmektedir.

Eserin hattı konusunda herhangi bir fikir beyan edemem ve takdirini erbabına bırakırım. Mesleğimiz "fahır etmek" değil, "fakr"ımızı bilme mesleğidir. Bu itibarla reisü'l-hattâtın unvanını alanlar başta olmak üzere, bütün büyük üstadlar imzalarına "ed'afü'l-küttâb..." vs (kâtiplerin en zaifi, en acizi) gibi ibareleri, öğrenmek ve kendi seviyesinde olamayan hattatları tezyif etmek ve aşağılamak için koymamışlar, bilakis bu büyük nimet-i ilâhî karşısındaki fakirliklerini idrak ettiklerini, bunun şüküründen aciz olduklarını itiraf için koymuşlardır.

Eserin tezyinatına gelince; tezhip sanatının en olgun ve mükemmel dönemi olan XVI. asır özellikleri taşımaktadır. Bütün durakları, hizip secde ve cüz gülleri, sûre başları, hâtimesi, serlevhası, zahriyesi ve cildi tamamen özgün olup desenlerin uyumu ve zenginliği motiflerin sıfır hata ile çizilmesi aylar, hatta seneler almıştır. Kur'an üzerinde çalışanlar geceleri ihya için teheccüde kalkmak yerine uyumamayı tercih etmişlerdir.

Tezhip nerede bitiyor, grafik çalışma nerede başlıyor, böyle bir çalışmada pek bilinemediğinden aynı emeğin grafik dizayn için de harcandığını burada belirtmeliyim.

Zemin başta olmak üzere, tezyinatta kullanılan renklerin ecdadımızın böyle eserlerde kullandıkları renklerle ve renk tonlarıyla aynı olması için gayret gösterilmiştir.

Her türlü hamd ve minnet O'na ait ki; bu güne kadar istihdâm-ı ilâhî olduğuna bütün mevcudiyetimle inandığım beş Mushafı tamamlamak kısmet oldu. Cenab-ı Hak nasip ederse önümüzdeki zamanlarda bu eserler bir şekilde

yayımlanacak. Bu tecrübelerimden sonra şunu rahatlıkla söyleyebilirim ki; en azından ben ve ekibim için bir Mushafın yazılmasından, tashihinden, tezyini ve grafik çalışmalarına kadar bir eser haline gelebilmesi yaklaşık 12 000 saatlik bir emek gerektiriyor. Keskin bir dikkatle, fasılasız, günde on saat çalışmakla 1200 gün mesai gerektiren bu çalışmanın kolay bir şey olmadığını ifade etmek isterim. "Eski büyük üstadlar bu kadar sayıda Mushafı nasıl yazabilmişler?" diye zaman zaman düşündüğümde bir insan ömrü ile verilen eser sayısı arasında nasıl bir nispet olduğuna şaşmamak elde değil. Mesela okuduğunuz metinde adı geçen Kayışzâde Hafız Osman Efendi 106 Mushaf yazmış, 107. sini yazmakta iken teravih namazında rükû halinde iken vefat etmiş. Kayışzâde'den çok fazla sayıda Mushaf yazan birçok hattat vardır. Alınız, gene metinde adı geçen Çemşir Hafız'ı. Bir insanın kırk sene fiilî sanat hayatı olsa 450 Mushafı ancak her ay bir Mushaf yazarsa tamamlayabilir. Tek bir izah bulabiliyorum; bu mübarek sanata hizmet eden, ömrünü Kelâm-ı Kadîm'e, mukaddes lafızlara, Kalem sûresinin hakikatine adayan bu zatlar herhalde best-ı zamana mazhar olmaktadır.

Hatime olarak şunları söylemeliyim:

Elli kûsur senedir okumak, kırk kûsur senedir yazmakla meşgul olduğum Kur'an'ı Kerim'in Fâtiha veya Muavvizeateyn sûrelerini iyice yetmiş bir hafız önünde okusam kim bilir kaç i'rab, kaç mahreç hatası yapacağımı bilemediğimden böyle ortamlarda sükût ederim. Kırk senede düzgün okuyamadığım bir kitabı, bırakın yazının güzel olmasını, yazabilmek, hem de birkaç defa yazabilmek benim iktidarım ile değil, ancak istihdâm-ı ilâhî ile izah olunabilir. Hevâ ve hevesin teşcî edildiği, her türlü menhiyyâtın ve fuhşiyâtın ayyuka çıktığı, sefahatin cinayetinin sel olup aktığı bir dünyada Cenâb-ı Hakk'ın ben acizi kelâmıyla meşgul etmesi, şükrünü eda edemeyeceğim bir nimettir. Basılan ve basılacak eserlerimden "es-sebebü ke'l-fâil" sırrınca her okuyanın elde edeceği sevabından gelecek bir misli sevaba gerçekten ihtiyacım var. Elbette ki Kur'an'ın kudsiyeti en güzel şekilde yazmayı ve basmayı gerektiriyor ama, eserime bakanlardan istirhamım; yazı, baskı, motif, cilt özelliklerine gereğinden fazla bakmamaları, baktıklarının Kur'an olduğunu düşünmeleri, Kur'an'ın da Alla'h'ın kelâmı olduğunu bilerek imanlarını Kur'an'la her an tazelemeleridir.

Bütün varlıkların tesbih ettikleri, her türlü şükre lâyık olana hakkıyla şükredemedik.

Ve minallâhi't-tevfik.

TEBLİĞDE ADI GEÇEN BÂZİ HATTATLAR VE KAVRAMLARLA İLGİLİ NOTLAR

1. Hattat Hamid Aytaç

1891 yılında Diyarbakır'da doğdu. Küçük yaşlarda heves ettiği yazı yazmayı zamanla geliştirdi. Darü'l-Fünun okumak için 1907 yılında geldiği İstanbul'da babasının vefatı üzerine çalışmak mecburiyetinde kaldı. Gülşen-i Maarif mektebinde öğretmenlik yaptı. Sonradan büyük hattat olan Halim Efendi'ye rik'a, sülüs, nesih, divânî ve celi divânî yazılarında hocalık yaptı. 1908 de Mekteb-i Harbiye, 1911-1917 yılları arasında da Erkân-ı Harbiye Matbaasının'da hattatlık yaptı. Daha sonra serbest hattatlık, matbaacık ve klişecilik, daha sonra ise vefatına kadar serbest hattatlık yaptı. Yazdığı yazılar ve yaptığı istiflerin sayısı bilinmiyor. Yazdığı iki Kur'an-ı Kerim'in, biri sağlığında olmak üzere, her ikisi de basılmıştır. 1982 yılında vefat ettiğinde Osmanlı döneminden kalan son hattatdı. Harf devriminden sonra hattatların mesleği bıraktıkları uzunca bir dönem, yazmayı bırakmayarak hat sanatının bugünlere gelmesinde çok önemli rolü olmuştur. Yetiştirdiği talebeler ve talebelerinin yetiştirdikleriyle de bugün hat sanatı yeniden bir dirilişi yaşamaktadır.

2. Tevafuklu Kur'an

Kur'an-ı Kerim'de bazı ibare ve kelimelerin üst üste karşılıklı sahifelerde veya takib eden sahifelerde birbiriyle aynı hizada olacak şekilde yazılan Kur'an'lar. Tarihte pek çok örnekleri vardır. Karşılıklı sahifelerde bazı kelimelerin birbiriyle uygunluk gösterdiği Kur'an'lara resm-i dâvûdî denir. Bütün satırları elif harfi ile başlayan veya biten tevafuklu Kur'an'lar görülmüştür. Ahmet Hüsrev Efendi üstadı Bediüzzaman'ın tarifi üzere lafzullah, lafz-ı Rab ve bazı kelimelerin alt alta tevafuk ettiği 9 adet Kur'an yazmıştır. Bunlardan bir tanesini Bediüzzaman'a vermiş, üstadın vefatından sonra hizmetinde bulunan talebeleri Hattat Hâmid Bey'e bu Kur'an'ın tertibine uygun bir Kur'an yazdırmışlardır.

3. Ahmed Hüsrev Efendi

1899 senesinde Isparta'da doğdu. Baba tarafından nesebi Hz. Ebubekir'e dayanmaktadır. 1926 yılında Isparta'nın Barla nahiyesine sürgün olarak gönderilen Bediüzzaman Hazretlerini 1920 li yılların sonlarında ziyaret etmiş, o tarihten vefatına kadar üstadının telif ettiği Risale-i Nur

eserlerini İslam yazısının yasaklı olduğu ve matbaa imkânlarının olmadığı dönemlerden başlayarak 1977 de vefatına kadar sayısız defalar yazmıştır. Üstadı'nın Kur'an'da yeni bir letafet olarak keşfettiği, tevafuk esasına göre hayatı boyunca 9 adet Kur'an yazmıştır. Hat sanatı bakımından değeri olmamakla birlikte, kendisine mahsus çok okunaklı ve işlek bir yazısı vardır.

4. Süheyl Ünver (Ord. Prof. Dr)

1898 yılında İstanbul'da doğdu. 1922 yılında İstanbul Tıp Fakültesini bitirdi. Aynı zamanda Medresetü'l-Hattatın'ın geleneksel sanatlar şubesini bitirerek tezhip, minyatür, cilt ve ebrû sanatlarını öğrendi. Hoca Ali Rıza'dan resim öğrendi. Dahiliye ihtisasından sonra Üniversiteye intisap etti. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde Tıp Tarihi Enstitüsü'nü kurarak emekliliğine kadar yönetti. Aynı zamanda Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'nde minyatür hocalığı yaptı. Türk tezhip sanatının en olgun dönemi olan XVI. asır dönemini pek çok talebe yetiştirerek ihyâ etti. Metnimizde adı geçen Hattat Şevki Efendi anne tarafından büyükbabası olur. Yaptığı geziler, araştırmalar, muhtelif konularla ilgili hazırladığı 2000 civarında dosya 1986 da vefatından sonra Süleymaniye Kütüphanesi'ne intikal etti.

5. Rikkat Kunt

1903 yılında İstanbul'da doğdu. Büyük Türk Lügatı'nın yazarı Hüseyin Kâzım Kadri'nin kızıdır. Orta ve lise öğrenimini Beyrutta yaptı. 1936 da girdiği Güzel Sanatlar Akademisi'nde Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey ve Feyzullah Dayıgilden tezhip öğrendi. Mezun olduktan sonra emekli olana kadar aynı yerde hoca olarak çalıştı. En değerli eserleri Fatih Dîvânı'nda toplanmıştır. Yaptığı eserler ve yetiştirdiği talebelerle Süheyl Ünver gibi XVI. asır tezhibinin yeniden ihya olması için gayret sarfetti. 1986 yılında vefat etti.

6. Emin Barın

1913 yılında Bolu'da doğdu. Babası hattat ve mücellit Hâfız Mehmed Tevfik Efendidir. İstanbul Muallim Mektebi'nde başladığı yüksek öğrenimini Ankara Gazi Terbiye Enstitüsü Resim Bölümü'nde tamamladı. Yazı ve cilt ihtisası yapmak için Almanya'ya gitti. Kısa bir dönem Hattat Kâmil Akdik'den yazı, hezarfen hattat Necmedin Okyay'dan Osmanlı cildi dersleri aldı. 1944-1983 yılları arasında Güzel Sanatlar Akademisi'nde yazı hocalığı yaptı. Zengin bir hat koleksiyonuna sahip olan Emin Barın'ın

Çemberlitaş'taki atelyesinde 1965 lerden sonra her perşembe günü muntazam zaman yapılan toplantılar klasik sanatlarla uğraşanların buluşma yeri oldu.

7. Uğur Derman

1935 yılında Bandırmada doğdu. Haydarpaşa Lisesi'nden sonra İstanbul Üniversitesi Eczacılık Fakültesi'nden mezun oldu. 1978 yılına kadar eczacılık yaptı. Daha sonra Türkp petrol Vakfı'nda görev aldı. Hattat Necmeddin Okyay'dan ta'lik yazı ile beraber hemen bütün ecdad yâdigârı sanatlarımızın mirâsını devr aldı. Gençliğinden itibaren dönemin hattat, müzehhip, şair ve edip şahsiyetleri ile tanışarak sohbet meclislerine devam etti. Buralarda elde ettiği bilgileri, yaptığı araştırmalarla zenginleştirdi ve yayınlarak klasik sanatlarımızın gelişmesine katkıda bulundu.

8. Çemşir Hafız Salih

XVIII. Asrın sonu, XIX. asrın başları arasında yaşamış (ö.1820), değerli hattatlardandır. Elinin sağlamlığı ve yazısının pişkinliğinden dolayı kendisine çemşir (en sağlam ağaçlardan olan şimşir) lakabı takılmıştır. Enderûn-u Humayûnda hat hocalığı yapmıştır. 366 Mushaf yazdığı söylenmekte ise de XIX. asrın büyük hattatlarından Muhsinzâde Abdullah Efendi 454. Mushaf'ını gördüğünü söylemektedir. Bazı kitâbelerde de yazısı görülmüştür.

9. Şevki Efendi

1829 yılında Kastamonu'da doğmuştur. Küçük yaşta İstanbul'a getirilmiş, dayısı Hulûsî Efendi'den meşk ederek 12 yaşında icâzet almıştır. Dayısının başka hattata giderek yazıyı ilerletme teklifini kabul etmemiştir. Hattın inceliklerinin kendisine rûyada öğretildiğini ifade etmiştir. Harbiye Nezâretine bağlı "Menşe-i Küttâb-ı Askerî'de yazı hocalığı yapmıştır. Yıldız Sarayı'nda şahzâdeler ve mevkî sahiplerinin çocuklarına, Haseki'deki evinde ise isteyenlere yazı öğretmiştir. Topkapı Sarayı ve Türk ve İslam Eserleri Müzesi'nde olduğu gibi özel koleksiyonlarda da pek çok yazısı olan Şevkî Efendi, bilhassa nesih yazıda erişilmez seviyelere ulaşmıştır. 1887 yılında vefat etmiş ve Merkez Efendi Kabristanı'na defnedilmiştir.

10. Sâmi Efendi

1838 yılında doğdu. Yorgancılar kâhyası Hacı Mahmud Efendi'nin öğrencisidir. Bu itibarla ilk zamanlarda imzasını "Yorgânizâde" olarak atmıştır. Bütün hat nev'ilerini muhteşem bir güzellikte yazan Sâmi Efendi bilhasa

Celî Sülûs ve Celî Talik yazılarında emsalsizdir. Celî Sülûste Mustafa Râkım, Celî Talikte Yesârîzâde Mustafa İzzet yolundan yürümüş her iki yazıda da zirveye ulaşmıştır. Kendisinden sonra gelen bütün hattatların ya bizzat yada eserleri yoluyla mutlak surette hocası olmuştur. Müzelerde ve özel koleksiyonlarda yazısına sıkça rastlanan Sâmî Efendi'nin taşâ hâkk edilmiş pek çok kitâbesi de mevcuttur. 1912 yılında vefat eden Sâmî Efendi Fâtih Camii haziresinde medfundur.

11. Halim Efendi (Özyazıcı)

1898 yılında İstanbul'da doğdu. Okuduğu İlkokul'da (Gülşen-i Maarif Mektebi) ilk yazı derslerini orada yazı muallimliği yapan Hattat Hâmid Bey'den aldı. Yüksek tahsili için Sanâyi-i Nefise Mektebi'ne girdi. Aynı zamanda Medresetü'l-Hattatîn'den yazı dersleri almaya başladı. Mezun olduktan sonra Bâbîâlî'de yazıhane açtı ve serbest hattatlık yaptı. Harf devriminden sonra Topkapı Cevizlibağ mevkiinde bir bağ satın alarak geçimini temine çalıştı. 1948 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'nde yazı hocası oldu, 1962 yılında emekli olana kadar bu vazifesine devam etti. 1964 yılında bir trafik kazası sonucu vefat etti ve Kozlu mezarlığına defn edildi. Hattathğı tek başına bir asrı dolduracak kudrettedir.

12. Aklâm-ı Sitte

Altı çeşit yazı demektir ki bunlar; muhakkak, reyhânî, sülûs, nesih, tevkî ve rikaa (icâze) yazılarıdır.

13. Yâkut el-Musta'sımî

Hicrî 1204 yılından sonra ismi duyulmuştur. Son Abbâsî Halifesi el-Musta'sım'a nispetle anılır. O'nun kölesi olduğu, fakat Halife'nin kendisine köle gibi değil efendi gibi davrandığı veya azad ederek yanında tuttuğu rivâyet edilir. Amasyalı olduğu şeklindeki rivâyet yaygındır. İbn-i Hilâl ve İbn-i Bevvâb'dan sonra hat sanatını o güne kadar görülmemiş seviyelere çıkarmıştır. Hakkında 180 sene yaşadığı, 1001 Mushaf yazdığı şeklinde efsanevî rivâyetler olsa bile, ömrünün uzun olduğu ve yazının Yâkut'la kıvamını bulduğu muhakkaktır. Süleymâniye Kütüphanesinde, yurt içinde ve yurt dışındaki müze ve kütüphanelerde pek çok yazısı ve yazdığı Mushaf'lar mevcuttur. 1298 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir.

14. Şeyh Hamdullah

1436 yılında Amasya'da doğmuştur. Babası Sühreverdi tarikatında şeyh olduğu için kendisine İbn-i Şeyh denilmiştir. Amasya'da şehzâde iken vâililik yapan Sultan II. Beyazıt'ın yazı hocası olmuştur. II. Beyazıt tahta çıktıktan sonra, İstanbul'a gelen hocasını saraya dâvet ederek ona yakın olmak için sarayda oda vermiştir. Yâkut'tan sonra yazıya yeni bir olgunluk kazandıran Şeyh, 47 Mushaf 1000 kadar en'am ve evrad, sayısız kıt'a ve yazı yazmıştır. Okçuluğa da meraklı olan Şey Hamdullah'ın şeyhliği, o zamanlar çok itibarlı bir makam olan "okçular şeyhliği" de yaptığı içindir. II. Beyazıt'tan sonra tahta geçen Yavuz Sultan Selim zamanında Sultan'ın devamlı seferde olması dolayısıyla iltifat göremeyen Şey Hamdullah inzivaya çekilmiş, Kanûnî Sultan Süleyman tahta geçince kendisine Kur'an yazdırmak istemiş, yaşlılığını ileri sürerek Sultan'dan affını istemiştir. 1520 yılında 84 yaşlarında iken vefat etmiş, Karacaahmet Mezarlığı'na defnedilmiştir. Şeyh Hamdullah Osmanlı hat sanatının kurucusu sayılır ve bugüne kadar gelen bütün Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi hattatları Şeyh'in şeceresinden gelmektedir.

15. Hafız Osman

1642 yılında Haseki Sultan Camii müezzini Ali Efendi'nin oğludur. Devrin ünlü hattatı Derviş Ali'den başladığı yazıyı gene onun talebelerinden Suyolcuzade Mustafa Eyyubî Efendi'den tamamladı. Köprülüzada Mustafa Paşa kendisini himayesine aldı. Yaşadığı devirde Şeyh Hamdullah yazısının sırlarını kendisinden iyi bilen yoktu. 1694 yılında Sultan II. Mustafa'nın yazı hocası oldu. Şeyh Hamdullah'ın yazılarını inceleye inceleye, bu yazıya yeni bir letafet kattı. Bundan dolayı kendisine II. Şeyh denmiştir. Daha sonra gelen bütün hattatlar onun yolunda yazmaya koyuldular. Hilye tarzının mücidi Hâfız Osman'dır. 25 Mushaf, pek çok murakkaa, kıt'a, meşk yazmıştır. Vefatından önce kısmî felç geçirmiş, bu halde bile yazı yazmıştır. 1698 yılında vefat etmiş olup Kocamustafapaşa'da Sûmbülefendi Camii haziresine defn edilmiştir.

16. Kâmil Akdik

1861 yılında İstanbul'da doğdu. Daha ilk mektepte iken yazı derslerine başladı. Daha sonra Sâmi Efendi'den yazı meşkederek icazet aldı. Hocasının 1909'da emekli olması üzerine onun yerine Nişan-ı Hümâyûn Kalemî Mümeyyizi ve mütenevvi yazılar muallimi oldu. 1914'te Medresetü'l-Hattatîn

yazı hocalığına tayin oldu. 1915'de kendisine resmî olarak Reisü'l-Hattatın ünvanı verildi (son Reisü'l-Hattatın). 1918'de Galatasaray Lisesi yazı hocası oldu. 1922'de emekli edildi. 1936'da Güzel Sanatlar Akademisi'nde hüsn-i hat hocalığına tayin edildi ve 1941'de vefatına kadar burada kaldı. 2 defa Mısır'a giderek Mısır'da Hat sanatının gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bir Mushaf yazmıştır ve Mushafın Pakistan'da olduğu söylenmektedir. Çok sayıda kıt'a, murakkaa, hilye, evrad ve cüzlerle birlikte, pek çok da celî levha ve kitabe bırakmıştır.

17. İsmail Hakkı Altunbezer

1873 yılında İstanbul'da doğdu. Hattat bir sülâleden gelmektedir. Babası 19. asrın en büyük hattatlarından Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin talebelerinden İlmî Efendi'dir. Babasından sülûs nesih yazılarını meşk etti. Sami Efendi'den tuğra çekmeyi, divânî ve celî yazıları öğrendi. Sanayî-i Nefîse mektebi'ne (Güzel Sanatlar Akademisi) girerek resim bölümünden birincilikle mezûn oldu. 20 yaşından itibaren Divan-ı Hümayun kalemine girmiş ve zamanla yükselerek "Divân-ı Hümayûn Tuğrakeşi" ünvanını almıştır. Medresetü'l-Hattatın'de yazı hocalığı yaptı. Güzel Sanatlar Akademisi'nde yazı ve tezhip hocalığı yaptı. Velût bir sanatkâr olan Altunbezer aynı zamanda iyi bir ressamdı.

18. Necmeddin Okyay

1883 yılında Üsküdar'da doğdu. Ortaokul yıllarında Talat Bey isimli bir hattatdan rik'a, divânî ve celî divânî yazılarını, Bakkal Ârif Efendi'den sülûs ve nesih yazılarını öğrendi. Sâmî Efendi'den ta'lik yazı meşk etti. Bu arada eski sanatlarımızı merak ederek, ciltçilik, ebrûculuk, mürekkepçilik, kâğıt âherleme gibi o dönemde kaybolmaya yüz tutan sanatlarımızı öğrendi. Okçuluğa olan merakından dolayı okçuluk yaptı ve Okyay soyadını aldı. Medresetül Hattatın'de ve Güzel Sanatlar Akademisi'nde yazı hocalığı yaptı. Diğer yazıları da iyi yazmakla beraber ta'lik hattatı olarak meşhur olmuştur. 93 yaşında 1976 yılında vefat etti. Karacaahmet Mezarlığı'nda medfundur.

19. Şekerzâde Mehmed Efendi

1600'lü yılların son çeyreğinde Manisada doğmuştur. Doğum tarihi bilinmemektedir. Babası şekerçi olduğu için şekerzâde diye anılmakla birlikte, imzalarını "şekerzâde" diye atmıştır. İstanbul'a geldikten sonra

İbrahim Kırımı'den meşk etti. İcazetini ise Hafız Osman'ın talebesi meşhur Yedikuleli Seyyid Abdullah'dan aldı. Sultan III. Ahmed'in emriyle Medine-i Münevvere'de mevcut Şeyh Hamdullah Mushafını takliden yazmak üzere görevlendirildi. Mükemmel bir şekilde görevini yerine getirdi. İstanbul'a dönünce eseri o sırada tahtta bulunan Sultan I. Mahmud'a hediye etti. Daha sonra bu Mushaf Sultan Aziz döneminde 70 tanesi devlet ricâline hediye edilmek üzere âherli kâğıda olmak üzere bastırıldı. Devrinin en iyi hattatlarından olan Şekerzâde 1752 yılında vefat etti ve Karacaahmet Mezarlığın'da Şeyh Hamdullah'ın yanına defnedildi.

20. Kayışzâde Hafız Osman Efendi

19. asır hattatlarından. Burdur'ludur. Kayışzâde Hafız Osman diye bilinir. Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin talebelerindedir. Muhsinzâde Abdullah Efendi'den de istifade etmiştir. Bütün zamanlar içinde nesih yazıyı en güzel yazanlardandır. 106 Mushaf-ı Şerif, pek çok en'am-ı şerif, delâil-i hayrât ve evrâd yazdı. Levha tarzı eseri yok denecek kadar azdır. Sultan Abdülhamid ayet berkenâr bir Mushafını bastırarak bütün İslam âlemine dağıtmıştır. Bu Mushaf hâlen bâzı yayınevleri tarafından günümüzde de basılmaktadır. 1894 yılında vefât etti.

21. Seyyid Hasan Rızâ

1849 senesinde Üsküdar'da doğdu. İlk esaslı yazı dersini meşhur hattat Yahya Hilmi'den almıştır. Babasının 1865 de vafatından sonra, amcasının ricası üzerine Pertevniyal Valide Sultan vasıtası ile Mızıka-i Hümâyûn'a kaydedildi. Oranın yazı hocası olan Hattat Şefik Bey'e devam etti ve icazet aldı. Şefik Bey'in hocası Kazasker Mustafa İzzet Efendi ile tanıştı ve ondan istifade etti. Önce Muzika-i Hümâyûn imamlığına, daha sonra da hocası Şefik Bey'in görevden ayrılmasıyla yazı hocalığına tayin edildi. Medresetü'l-Hattatîn'de yazı hocalığı yaptı. Her biri birbirinden güzel 19 Kur'an-ı Kerim, hilyeler, en'am-ı şerifler, evradlar yazdı. 1920 yılında vefat etti. Bir Mushafı Sultan Abdülhamid döneminde basıldı. Çok değerli bir hattat olan Hasan Rıza Efendi çoğunlukla nesih yazı ile meşgul olmuştur.

22. Ali el-Kâri

Ali b. Sultân Muhammed el-Kârî el-Herevî. Herat'ta doğdu. İlk tahsilinden sonra Mekke'ye gitti. Zamanın büyük âlimlerinden dersler aldı ve başta fıkıh olmak üzere tefsir, akâid, kelâm, tasavvuf, tarih, dil, edebiyat

ve bilhassa kıraat konularında devrinin önde gelen âlimleri arasına girdi. Kıraat ilmine vukûfundan dolayı "el-Kâri" nisbesi ile anılır. Resmî görev kabul etmedi. Geçimini yazdığı ve kenarına kıraatla ilgili açıklamalar yaptığı Mushaflarla sağladı. Hanefî Mezhebi'ne sıkı bağlılığı sebebi ile İmam Şâfi ve İmam Mâlikî tenkidi, vahdet-i vücûtcuları tekfir derecesinde tenkid etmesi, ağır eleştiriler almasına sebep oldu. Buna karşılık bâzı âlimler kendisinin müceddid olduğunu, İmam Malik ve Şâfi'ye yönelttiği eleştirilerin bir müçtehidde bulunması gereken tavır olduğunu ifade ettiler. Çoğu hadis konularında olmak üzere 180 civarında eser yazmıştır. 1605 yılında Mekke'de vefat etti.